

**بررسی تطبیقی فرایند تربیت شهروندی در مقطع ابتدایی آموزش و پرورش
جمهوری اسلامی ایران با کشور ژاپن**

الهام تمجیدتاش^۱

محمدعلی مجلل چوبقلو^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۵/۲۵

تاریخ تصویب: ۱۳۹۲/۰۸/۱۸

چکیده

در این مقاله، برنامه درسی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران و کشور ژاپن از بُعد تربیت شهروندی به صورت تطبیقی مورد مطالعه قرار گرفته و برای نیل به این هدف، از روش توصیفی - تحلیلی (اسنادی) استفاده شده است. در همین راستا ابتدا برنامه درسی تربیت شهروندی براساس مبانی نظری موجود تبیین شده، سپس بر همان اساس وضعیت عناصر برنامه درسی تربیت شهروندی در مقطع ابتدایی دو کشور ایران و ژاپن مقایسه گردیده و سعی شده است به سؤال‌های زیر پاسخ داده شود:

برنامه درسی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران و ژاپن در حوزه تربیت شهروندی چه اهدافی را دنبال می‌کند؟

- برنامه درسی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران و ژاپن در حوزه تربیت شهروندی چه محتوایی را انتقال می‌دهد؟

- در برنامه درسی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران و ژاپن در حوزه تربیت شهروندی از چه روش‌های یاددهی - یادگیری بهره گرفته می‌شود؟

- در برنامه درسی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران و ژاپن از کدام شیوه‌های ارزشیابی آموزشی در سنجش رفتارهای شهروندی استفاده می‌شود؟

- آیا در برنامه درسی تربیت شهروندی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران و ژاپن تفاوت‌هایی وجود دارد؟

- نقاط ضعف برنامه درسی تربیت شهروندی در مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران چیست؟
پس از پاسخ دادن به سؤال‌های فوق‌الذکر، جهت بهتر شدن وضع موجود فرایند تربیت شهروندی در برنامه درسی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران، مطابق اسناد و مدارک علمی موجود، پیشنهادهایی ارائه شده است.

کلید واژه‌ها: برنامه درسی - تربیت شهروندی - مقطع ابتدایی - جمهوری اسلامی ایران - ژاپن.

۱- دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بناب، باشگاه پژوهشگران جوان، بناب، ایران. E-mail: mojallal.2006@yahoo.com

۲- استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب.

مقدمه

نظام آموزشی هر کشور، بهترین ابزار ایجاد تغییرات اجتماعی همه‌جانبه و محقق نمودن خط‌مشی‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی و همین‌طور تحقق آرمان‌های مدون در سند چشم‌انداز آن کشور می‌باشد؛ لذا با توجه به این واقعیت که تحقق هر هدف نیاز به برنامه‌ریزی‌های مدون و حساب شده دارد، در راستای تحقق اهداف تربیت شهروندی مطلوب نیز هر نظام آموزشی بایستی خود را موظف به تدوین محتوای آموزشی در راستای تحقق این هدف کرده و اقدامات لازم را در این مسیر به عمل آورد. لذا آماده‌سازی کودکان و نوجوانان برای زندگی اجتماعی به یک نگرانی مهم برای مقامات آموزشی اکثر کشورها تبدیل شده است و طیف وسیعی از تلاش‌ها و تدابیر آموزشی و پژوهشی آن‌ها صرف شناسایی ابعاد برنامه‌های شهروندی و نحوه پرورش مؤثر آن‌ها در حیطه شهروندی می‌شود.

برنامه‌های درسی به‌عنوان مهمترین ابزار تحقق اهداف اجتماعی در سطح محلی، ملی و جهانی، محسوب می‌شود، اما گفتمانی است، جهت منطبق کردن برنامه‌های درسی با مطالبات فرهنگی، اقتصادی و سیاسی جامعه کنونی، انتخاب درست، منطقی و روزآمد عناصر برنامه درسی (اهداف، محتوا، روش‌های یاددهی - یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی آموزشی) لازم و ضروری است؛ در راستای همین امر نگارندگان در این مقاله ابتدا به بیان مبانی نظری موجود در رابطه با تربیت شهروندی پرداخته‌اند و آن‌گاه با استفاده از تجزیه و تحلیل داده‌ها به سؤال‌های تحقیق پاسخ داده‌اند و در پایان به ارائه پیشنهادهایی در راستای کمک به ارتقای برنامه درسی تربیت شهروندی در کشورمان مبادرت ورزیده‌اند.

مبانی نظری برنامه درسی تربیت شهروندی

تربیت شهروندی فرایندی است که شهروندان فعال، مطلع، حساس و کارآمد در زندگی مدنی و امور مربوط به ناحیه خود را ایجاد می‌نماید و جنسیت‌ها، نژادها و ساختار طبقاتی را معرفی می‌کند و عدالت اجتماعی و تنوع را گسترش می‌دهد و افراد را به تأمل و مشارکت در جریان‌های سیاسی و تصمیم‌گیری آماده می‌نماید (نلسون و کرر، ۲۰۰۵).^۳

در تعریف دیگر تربیت شهروندی یعنی فرصت‌های تأمین شده توسط مدارس برای مشارکت دانش‌آموزان در تجربه‌های یادگیری مانند بازی کردن نقش‌ها، مشارکت در بحث‌ها، امتحانات تشریفاتی، سنجش‌های کلاسی، شورای مدرسه به‌منظور رشد و ارتقای مسئولیت‌های سیاسی، اجتماعی افراد است (گری هومن؛ تورنی پورتا، ۲۰۰۶).

مفهوم تربیت شهروندی آن است که دانش‌ها، گرایش‌ها و قابلیت‌هایی در افراد فراهم شود که از سویی مایه استواری و استحکام اقتدار دولت از طریق قانون در جامعه باشد و از سویی دیگر این امکان را در افراد جامعه بوجود آورد که اقتدارطلبی‌های ناموجه از سوی دولت را بازشناسی کنند و بتوانند آن‌را مورد نقد قرار دهند و در صورت لزوم در برابر آن عملاً مقاومت کنند» (باقری، ۱۳۸۴: ۱۳۲).

1 -Nelson and Kerr.

«آموزش شهروندی به روابط اجتماعی بین افراد و روابط بین افراد و نهادها مربوط می‌شود. در این آموزش تأکید بر رشد افراد به‌عنوان کنشگران اجتماعی است که به یکدیگر وابسته هستند. هدف این آموزش، آموزش اجتماعی و فردی و مهم‌تر از همه، ادغام فرد در جامعه است و آموزش شهروندی یقیناً تعهد به داشتن ظرفیت پذیرش، پاسخگو بودن و آمادگی ایجاد و تقویت سواد سیاسی در افراد را دربر می‌گیرد» (آرتور و بیلی، ۲۰۰۰؛ به نقل از ذکایی: ۳).

«تربیت شهروندی به تربیتی گفته می‌شود که به توسعه و پرورش مهارت‌ها و قابلیت‌ها و توانمندی‌های شهروندی منجر می‌شود. چنین تربیتی الزاماً در ارتباط با انتظارات اعضای جوامع و ملت‌های خاص قابل درک است، زیرا در هر جامعه‌ای، ارزش‌ها، طرز تلقی‌ها، بینش‌ها و مهارت‌ها به‌همراه الگوها و روش‌های مشارکت در زندگی جمعی یا مدنی به‌شکل ویژه‌ای منتقل می‌شود و فلسفه تأسیس نظام‌های تربیتی، پرورش چنین شهروندانی می‌باشد» (چمبلیس، ۱۹۹۷؛ به نقل از فتحی و اجارگاه: ۲۱۹).

اهداف برنامه درسی تربیت شهروندی

«بوتس»، تاریخ‌دان برجسته تعلیم و تربیت اهداف تربیت شهروندی را به دو دسته اساسی هدف‌های مرتبط با «وحدت و اتحاد در جامعه» و هدف‌های مرتبط با «تکثرگرایی» تقسیم می‌کند و زیرمجموعه هر یک از آن‌ها را به شرح ذیل بر می‌شمارد:

- وحدت و اتحاد در جامعه: شامل عدالت، تساوی و برابری، قدرت و اقتدار، مشارکت، الزام شخصی برای خیرخواهی عمومی و مانند آن.

- تکثرگرایی: شامل آزادی، تنوع، حریم و حرمت شخصی، حقوق شخصی، حقوق بشر بین‌المللی و مانند آن. (بوتس، ۱۹۸۲؛ به نقل از فتحی و اجارگاه: ۱۸۰).

در برخی از کشورهای جهان سوّم، فهرستی از اهداف مهم تربیت شهروندی تدوین شده است و در آن‌ها تلاش شده است تا با فروگذاری تفاوت‌ها، ویژگی‌های مهم شهروندان را به تصویر بکشند. برای مثال «لی» در مطالعه‌ای، این اهداف را در ۱۲ کشور آسیایی بررسی نموده است و مهم‌ترین اهداف را مشتمل بر فراهم آوردن مبنایی برای رشد روحی و روانی افراد، افزایش مسئولیت‌پذیری شخصی و کمک به افراد در جهت دستیابی به یک شخصیت مستقل شناسایی نموده است (لی، ۱۹۹۹). به همین سان «فتحی و اجارگاه» در مطالعه‌ای، این اهداف را برای جامعه ایران در سه حیطه‌ی «شناخت و آگاهی مدنی»، «مهارت‌های مدنی» و «بینش مدنی» طبقه‌بندی نموده است (فتحی، ۱۳۸۱).

محتوای برنامه درسی تربیت شهروندی

در گزارش (دانیل سگورانی و جان پی مایرز^۴، ۲۰۰۳) هفت موضوع لازم برای تحقق رفتارهای شهروندی در قرن بیست و یکم به‌شرح ذیل آورده شده است:

⁴ - Daniel Sehugurensky and John p. myers.

- ۱- از شهروندی غیرفعال به شهروندی فعال: در آموزش‌های شهروندی بایستی شهروندان آگاهی را پرورش داد که هم مسؤول باشند و هم مشارکت کنند و هم مهارت‌های تفکر در بحران را بدانند.
- ۲- از شهروندی ملی به شهروند جهانی و بومی: آموزش شهروندی بایستی وفاداری به زمین را به‌عنوان تنها محل اجتماع افزایش دهد.
- ۳- تشخیص تنوع فرهنگی و کمک به تقویت روابط بین فرهنگ‌ها: آموزش‌های شهروندی باید تنوع فرهنگی موجود در جامعه را معرفی نماید و بفرماند برای بقا در جامعه باید بین فرهنگ‌های موجود رابطه برقرار شود.
- ۴- آمادگی لازم جهت گذر از فردگرایی به عمومیت: آموزش شهروندی باید در فرد این آمادگی را ایجاد کند که در کنار منافع شخصی به منافع عمومی هم توجه کند.
- ۵- از بنیادگرایی به سمت صلح و گفتگو: باید تفکرات جزم‌اندیشی، مطلق‌نگری و پافشاری بر عقاید ایستا جای خود را به گفتگو و استفاده کردن از دیدگاه‌های دیگران حتی مخالفان بدهد.
- ۶- گسترش رفتارهای شهروندی از مدرسه به جامعه: در آموزش رفتارهای شهروندی به مدرسه به‌عنوان یک جامعه کامل، در عین حال کوچک نگریده شود تمام مهارت‌های مورد نیاز شهروندی در سیستم مدرسه تمرین داده و سپس افراد وارد اجتماع شود.
- ۷- عبور از شهروندی استاندارد به سمت شهروندی دموکراتیک متکی به خود: باید آموزه‌های شهروندی انسان‌ها را از افراد قالبی، کلیشه‌ای خارج سازد و افراد با افکار بسته و غیر قابل تغییر را به آدم‌های فعال، روشن، تصمیم‌گیر و مستقل تبدیل نماید. در گزارشی دیگر محتوای قابل آموزش برای ارتقای رفتارهای شهروندی فعال به شرح ذیل بیان شده است: (دیوید کر؛ جولی نلسون،^۵ ۲۰۰۵).
- آگاهی از حوزه‌های محلی، ملی و بین‌المللی پایه اساسی برای شهروندی فعال می‌باشد.
- ایجاد تمایل برای صحبت کردن و عمل کردن بر روی مسائل مهم اجتماعی محلی، ملی و بین‌المللی.
- آموختن توانایی قضاوت کردن و تصمیم گرفتن در مورد مسائل مهم اجتماعی در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی.
- داشتن عملکرد مستقیم و آرام در سازمان، در حوزه‌های محلی، ملی و بین‌المللی اجتماع، یاد دادن ترکیب با دیگران برای مشارکت و بهتر کردن خدمات و تحت تأثیر قرار دادن.
- آموزش چگونگی کنش نسبت به تصمیمات، فعالیت‌ها و کارهای به‌عهده گرفته شده به‌منظور درک و ارزیابی کیفیت آن‌ها.
- سازمان علمی، فرهنگی، هنری سازمان ملل متحد «یونسکو» محتوای یادگیری برای نظام‌های آموزشی در قرن بیست و یکم را بر مبنای چهار ستون معرفی می‌کنند که عبارتند از:

⁵ - Juile Nelson and David Kerr.

- ۱- یادگیری چگونه زیستن: به این معنی که دانش‌آموزان به فرایند درک زندگی، مهارت زیستن و به سازگاری فعال و خلاق با چالش‌های قرن جدید دست یابند.
- ۲- یادگیری چگونه با هم زیستن: که خود یکی از ضروری‌ترین مهارت‌های یادگیری در جهان متکثر و کنونی است و شامل مدارا، همزیستی، هم‌اندیشی و مهرورزی نسبت به یکدیگر است.
- ۳- یادگیری چگونه انجام دادن: تقویت مهارت‌های عملی و تبدیل دانستن به توانستن یا دانش به منش.
- ۴- یادگیری چگونه آموختن: یعنی یادگیری چگونه یاد گرفتن و مهارت حل مسأله در موقعیت‌های جدید (کریمی، ۱۳۸۰: ۱۴۷).

روش‌های یاددهی - یادگیری در برنامه درسی تربیت شهروندی

در تدریس محتوای برنامه درسی تربیت شهروندی روش‌های گوناگون به کار می‌رود، فتحی و اجارگاه، دو روش برای این منظور معرفی می‌کند؛ سنتی‌ترین روش عبارت است از روش حفظی یا عادت‌ی که در این روش، معلمان نسبت به اجرای برنامه‌های درسی از طریق سخنرانی اقدام می‌نمایند، اما این شیوه در افزایش دانش سیاسی عده محدودی تأثیر می‌گذارد و کمتر به نگرش‌های آن‌ها تأثیر می‌گذارد. در واکنش به نارسایی روش‌های سنتی در ایجاد یادگیری رفتارهای شهروندی و علاقه نداشتن دانش‌آموزان به این روش، رویکردهای جدیدتری در برخی از کشورهای جهان تجربه شده است که از جمله آن‌ها روش‌هایی است که مبتنی بر آگاه کردن دانش‌آموزان از مسائل، دلایل و راه‌حل‌های مسائل اجتماعی از طریق حل مسأله، بحث و گفتگو است (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۲).

سیاست‌های فعال در تدریس می‌تواند فرصت‌های زیادی برای دانش‌آموزان برای تفکر، مشارکت و پرسش ایجاد می‌نماید و استفاده از این سیاست‌ها به‌طور خیلی زیاد منجر به ارتقای دانش مدنی، مهارت‌ها، تمایلات و مشارکت مدنی می‌شود (بیلیگ، ۲۰۰۵). در کلاس درس باید فرصت‌های اصلی برای شکل دادن و پرسیدن سؤال ایجاد شود و این باعث خواهد شد که دانش‌آموزان خودشان را مطرح کنند و منجر به افزایش انگیزه برای یادگیری و ارتقای دانش و مهارت‌های اجتماعی فراگیران شود. چنین دستورات عملی فعال به نظر موفق‌تر از این است که به سادگی از دانش‌آموزان خواسته شود تا موضوعاتی مانند ساختارهای دولتی را به یاد داشته باشند و یا جاهای خالی ورقه تمرین را پر نمایند (تورنی پورتا، ۲۰۰۶).

ارزش‌یابی آموزشی برنامه درسی تربیت شهروندی

از آن‌جا که برنامه درسی تربیت شهروندی در عناصر هدف، محتوی و روش‌های تدریس مشتمل بر ملاحظه و رعایت ابعاد سه‌گانه رفتارهای شهروندی را مدنظر قرار می‌دهد. ارزشیابی آموزشی به‌واسطه فعال بودن محتوا و روش‌های تدریس، الزاماً باید ارزشیابی فعال و مبتنی بر عملکرد باشد، به‌گونه‌ای که به مجموعه‌ای از پاسخ‌های نظری مکتوب محدود نشود. به عبارت دیگر اگر یادگیرنده در خلال برنامه درسی رشد تربیت شهروندی مطلوب با محتوای فعال در سه بعد

شناختی، عاطفی و عملکردی در تعامل بوده، باید ماحصل عملکرد فعالانه او را طی مجموعه‌ای از ارزشیابی‌های فعال بررسی نمود. بدین ترتیب در ارزشیابی باید داده‌های حاصل صرفاً متشکل از پاسخ‌های ذهنی به مجموعه‌ای از سؤالات نباشد، آنچه می‌تواند در این خصوص کمک‌دهنده باشد، پاسخ‌های شناختی (آزمون‌های مختلف تستی و تشریحی) فراگیران در قالب محصولات ذهنی عالی‌تر همچون شعر، مقاله، داستان، سرگذشت و... همچنین اعمال و رفتار قابل مشاهده می‌باشد.

سؤال‌های تحقیق

پرسش‌هایی که در این مقاله به آن‌ها پاسخ داده می‌شود به شرح زیر است:

- ۱- برنامه درسی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران و ژاپن در حوزه‌ی تربیت شهروندی چه اهدافی را دنبال می‌کند؟
- ۲- برنامه درسی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران و ژاپن در حوزه‌ی تربیت شهروندی چه محتوایی را انتقال می‌دهد؟
- ۳- در برنامه درسی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران و ژاپن در حوزه‌ی تربیت شهروندی از چه روش‌های یاددهی - یادگیری بهره گرفته می‌شود؟
- ۴- در برنامه درسی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران و ژاپن از کدام شیوه‌های ارزشیابی آموزشی در سنجش رفتار ملی شهروندی استفاده می‌شود؟
- ۵- آیا در برنامه درسی تربیت شهروندی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران و ژاپن تفاوت‌هایی وجود دارد؟
- ۶- نقاط قوت و ضعف برنامه درسی تربیت شهروندی در مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران و ژاپن چیست؟

روش تحقیق

این تحقیق، یک بررسی تطبیقی از نوع توصیفی - اسنادی است که جامعه آماری آن برنامه درسی تربیت شهروندی مقطع ابتدایی نظام‌های آموزشی دو کشور ایران و ژاپن می‌باشد و یافته‌های آن از طریق تجزیه و تحلیل عناصر برنامه درسی، اسناد و مدارک مربوطه کشورهای مذکور به دست آمده است.

یافته‌های تحقیق

سؤال اول پژوهش

برنامه درسی مقطع ابتدایی نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران و ژاپن در حوزه‌ی تربیت شهروندی چه اهدافی را دنبال می‌کند؟
داده‌هایی که از تجزیه و تحلیل و بررسی برنامه درسی تربیت شهروندی دو کشور مذکور به دست آمده، به شرح زیر است که در جدول ۱-۱ آمده است:

جدول (۱-۱) اهداف برنامه درسی تربیت شهروندی ایران و ژاپن

ژاپن	جمهوری اسلامی ایران
۱. رشد و گسترش دانش، مهارت‌ها، ارزش‌ها و نگرش‌هایی که لازم است برای شهروند آگاه و مسؤلیت‌پذیر ژاپن حاصل آید.	۱. ادراک فلسفه اجتماعی جامعه و ارزش‌های آن
	۲. شناختن جامعه و مؤسسات اجتماعی

۳	مطالعه‌ی علل و عوامل مؤثر در ناهنجاری‌های اجتماعی و کوشش در از بین بردن آن‌ها.
۲	در حوزه دانش نظری، دانش‌آموزان باید به درک فعالیت‌های اجتماعی در سطح تولید، مصرف، حفظ امنیت و بهداشت و نقش خود در این بین وقوف یابند و نسبت به فرایند تصمیم‌گیری در مشارکت اجتماعی به درک و شناخت واقعی آگاه باشند.
۴	تقویت روح دموکراسی و آزادمنشی در افراد و توجه دادن آن‌ها به موارد ذیل: الف) احترام به شخصیت هر فرد بدون توجه به جنس، نژاد، عقیده، وضع اقتصادی و موقعیت اجتماعی. ب) آشنایی به حقوق و وظایف اجتماعی و تشویق افراد برای شرکت در امور مدنی. ج) تقویت روح همکاری در افراد به منظور تأمین رشد شخصی و رفاه عمومی. د) تقویت روح علمی در بررسی مسائل اجتماعی و افکار و نظریات مختلف.
۵	کسب مهارت‌ها و اطلاعات لازم برای شرکت در زندگی اجتماعی.
۳	در حوزه‌ی دانش عملی و مهارت‌ها، دانش‌آموزان باید مهارت‌هایی از جمله مشاهده‌ی دقیق، گردآوری اطلاعات و کاربرد فرایند پژوهش و تحقیق، مهارت نقش‌خوانی فنواری اطلاعات و ارتباطات، توانایی کاربرد الگوهای تولید و مصرف در بخش صنایع، بخش خدمات و سایر بخش‌ها را بدانند.
۶	مقاومت در مقابل تبلیغات.
۷	مطالعه‌ی فرهنگ اقوام و ملل مختلف.
۸	بررسی نظام‌های مختلف حکومتی و تأثیر آن‌ها در نحوه‌ی زندگی جامعه.
۹	بررسی سیستم‌های مختلف اقتصادی و آثار آن‌ها از لحاظ سطح زندگی عمومی.
۱۰	پرورش شخصیت اجتماعی در افراد.
۱۱	درک ارتباط میان اقوام و ملل و لزوم توسعه‌ی همکاری و تقاضای مشترک میان آن‌ها.
۱۲	درک اهمیت و ارزش صلح در زندگی انسان و کوشش برای استقرار آن.
۴	۱۳) مطالعه و بررسی علت تأسیس سازمان ملل، هدف‌ها و نقش این مؤسسه جهانی در حل مشکلات بین‌المللی. ۱۴) درک ارزش و اهمیت خانواده در زندگی اجتماعی (شریعت‌مداری، ۱۳۸۳).

گفتنی است، کشور ژاپن علاوه بر این که اهداف مذکور را در برنامه درسی مقطع ابتدایی خود دنبال می‌کند، اهداف تربیت شهروندی را در شورای مرکزی آموزش و پرورش خود مورد توجه قرار می‌دهد، اهداف تربیت شهروندی را در شورای مرکزی آموزش و پرورش در سندی با عنوان «تصویر فرد کامل و ایده‌آل ژاپنی» آورده است که عبارتند از: الف) ویژگی‌های شهروند آرمانی ژاپنی به‌عنوان یک فرد؛ ب) ویژگی‌های شهروند آرمانی ژاپنی به‌عنوان یک عضو خانواده؛ ج) ویژگی‌های شهروند آرمانی ژاپنی به‌عنوان یک عضو جامعه و د) ویژگی‌های شهروند آرمانی ژاپنی به‌عنوان یک تبعه‌ی ژاپن و یک فرد متعهد در جامعه جهانی. با توجه به جدول ۱-۱، همان‌طور که مشاهده می‌شود، نظام‌های آموزشی هردو کشور (ایران و ژاپن) به‌نوعی به مقوله‌های تربیت شهروندی توجه داشته‌اند و به آن تأکید ورزیده‌اند، اما چنان‌چه از داده‌های جدول فوق پیداست اهداف برنامه‌ی درسی تربیت شهروندی در ژاپن تأکید بیشتری بر تأمین نیازهای محلی، ملی و بین‌المللی فراگیران دارد که این هدف را نیز از طریق تدوین اصولی که در سند مذکور آمده است تحقق می‌بخشند و اهداف برنامه درسی تربیت شهروندی ایران نیز در راستای ایجاد مهارت‌های اجتماعی لازم در شهروندان می‌باشد، بطوری‌که اگر تمام اهداف مذکور تحقق یابد، انتظار می‌رود افرادی پرورش یابند که مهارت‌های شهروندی را دارا هستند، اما آن‌چه که در این‌جا قابل ذکر است این است که به‌نظر می‌رسد در اهداف برنامه درسی تربیت شهروندی ایران، در مقطع ابتدایی، به ایجاد ویژگی‌های لازم برای یک شهروند جهانی در افراد، توجه چندانی نشده است. ضمناً در این اهداف توجه به نیازهای محلی افراد نیز به‌چشم نمی‌خورد.

سؤال دوّم پژوهش

برنامه درسی مقطع ابتدایی نظام آموزشی ایران و ژاپن در حوزه‌ی تربیت شهروندی چه محتوایی را انتقال می‌دهد؟

بررسی تطبیقی فرایند تربیت شهروندی در مقطع ابتدایی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران با کشور ژاپن

آنچه از تحلیل و بررسی محتوای برنامه درسی تربیت شهروندی دو کشور مذکور برآمد در جدول ۱-۲ ارائه شده است:

جدول (۱-۲) محتوای برنامه درسی تربیت شهروندی در کشورهای جمهوری اسلامی ایران و ژاپن

مواد درسی	جمهوری اسلامی ایران	ژاپن
موضوعات و عناوین موجود در درس تعلیمات اجتماعی:		
جغرافیا	۱- محیط طبیعی انسان. ۲- رابطه انسان با محیط جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی. ۳- درک ارتباط و همبستگی با یکدیگر. ۴- ابزار همدردی نسبت به اجتماعات و مردمان دیگر. ۵- بررسی منابع طبیعی و نحوه استفاده از آنها. ۶- مطالعه حقایق درباره زمین و محصولات آن.	طرح مباحث و اصطلاحات مربوط و نحوه استفاده کاربردی از برخی از این مفاهیم اساسی و ایده‌ها و آرمان‌های ملی از جمله: ۱- عدالت اجتماعی ۲- تساوی و برابری بین افراد یک جامعه و جامعه بشری ۳- حفظ محیط زیست ۴- فناوری اطلاعات (کمپیوتر و اینترنت) ۵- مهارت‌های لازم برای زندگی فردی و جمعی و در میان فرهنگ‌ها و ملل مختلف جهان
تاریخ	۱- ادراک و فهم میراث فرهنگی و ارزش‌سنجی و توسعه آن. ۲- تقویت روح وطن‌خواهی و بشردوستی و ایجاد علاقه و رغبت‌های معقول در این زمینه. ۳- کشف اصول و قواعدی که در حوادث اجتماعی دخالت دارند. ۴- فهم جریان‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی. ۵- رشد درک و فهم بین‌المللی. ۶- مطالعه زمینه اجتماعی و تاریخی مسائل زمان حاضر و درک اسباب و علل پیدایش آن‌ها.	۶- آشنایی در باب ظهور مسائل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، صنعتی در شناسایی عوامل و علل پیدایش آن‌ها و آگاهی از حل و فصل رضایت‌بخش آن‌ها چه در جامعه ژاپن و چه در جامعه بین‌الملل (آقازاده، ۱۳۸۵).
مدنی	۱- فهم و مطالعه سازمان حکومت. ۲- مطالعه نقش حکومت در تأمین رفاه عمومی. ۳- بررسی وظیفه و نقش گروه‌های اجتماعی. ۴- ادراک نحوه همکاری اقوام و ملل. ۵- آشنایی به حقوق و وظایف اتباع جامعه. ۶- ایجاد تمایلات و نظر مساعد نسبت به امور مدنی. ۷- تقویت روح دموکراسی و ایمان به آن در افراد (شریعتمداری، ۱۳۸۲).	

چنانچه در جدول ۱-۲ نیز مشاهده می‌شود، محتوای آموزشی هر دو کشور (ایران و ژاپن) تاحدودی در راستای تحقق هدف تربیت شهروند مطلوب حرکت می‌کند، ولی تفاوتی که در میان این محتواها به چشم می‌خورد مبین توجه بیشتر نظام آموزشی کشور ژاپن به ایجاد مهارت‌هایی است که لازمه زندگی در عصر کنونی است که از این میان می‌توان به گنجانیدن مباحثی در رابطه با فناوری اطلاعات و همین‌طور آموزش مهارت‌های لازم برای زندگی فردی و جمعی در میان فرهنگ‌های ملل مختلف جهان اشاره نمود.

سؤال سوم پژوهش

- در برنامه درسی مقطع ابتدایی نظام آموزشی ایران و ژاپن در حوزه تربیت شهروندی از چه روش‌های یاددهی - یادگیری بهره گرفته می‌شود؟
 عمده‌ترین روش‌های یاددهی - یادگیری که در راستای آموزش مهارت‌های شهروندی در دو کشور مذکور اعمال می‌شود در جدول ۱-۳ آمده است*:

* گردآوری اطلاعات مندرج در جدول مذکور (مربوط به روش‌های یاددهی - یادگیری در ایران) از طریق مشاهدات و تجربیات نگارندگان به دست آمده است و اطلاعات مربوط به روش‌های یاددهی - یادگیری کشور ژاپن نیز از طریق بررسی اطلاعات نظام آموزشی این کشور، گردآوری شده است.

جدول (۱-۳) فرایند یاددهی - یادگیری برنامه درسی تربیت شهروندی در ایران و ژاپن

ژاپن	جمهوری اسلامی ایران
۱- آموزش مفهوم «ما بودن» بجای «من بودن» از دوران کودکی در مسائل مختلف آموزشی و مطرح کردن گروه به جای افراد بصورت انفرادی.	۱- آموزش بیگم و کاست محتوای کتاب درسی.
۲- فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای فعالیت با عنوان «آموزش اجتماعی» در خارج از مدرسه با هدف مجهز کردن افراد با دانش و مهارت‌های لازم برای کار.	۲- انجام گروه‌بندی در کلاس درس به هنگام تدریس و پرسش و پاسخ توسط معلم.
۳- دایر کردن مراکز با نام «مرکز کودکان» جهت ایجاد زمینه برای مطالعه گروهی و ارتقای فعالیت‌های گروهی و جمعی با هدف بالا بردن روابط دوستانه و اشاعه آگاهی‌های علمی و فراهم آوردن مشاوره در فعالیت‌های زندگی روزانه.	۳- دادن فرصت به دانش‌آموزان جهت مشارکت در بحث‌های کلاسی.
۴- برگزاری فعالیت‌های ویژه از جمله ساعت‌های مشاوره، بازدیدهای علمی و فعالیت‌های باشگاهی و همین‌طور مناسبت‌های خاص ورزشی و جشن‌ها.	۴- محو کردن مسئولیت به دانش‌آموزان در محیط مدرسه.
۵- انجام فعالیت‌هایی چون دایر کردن کلوب‌ها، رقابت‌هایی که در سطح مدرسه هستند، مشارکت‌های دانش‌آموزی و ...	۵- تشکیل نمایشگاه‌ها و برگزاری فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس.
۶- ترغیب کودکان به انجام کارهای دسته‌جمعی و تشویق آن‌ها به اجرای چند برنامه توسط خود (بدون دخالت مربی یا معلم).	۶- ترغیب کودکان در جهت کمک به نیازمندان در مناسبت‌های خاص اجتماعی.
۷- شرکت دادن کودکان در برنامه‌ریزی که ارتباط مستقیم با موفقیت‌های علمی آن‌ها دارد.	۷- برگزاری اردوها و گردش علمی توسط مدارس.
۸- درگیر کردن کودکان در فعالیت‌های آموزش اجتماعی کودکان توسط سازمان‌هایی همچون انجمن‌های کودکان، فدراسیون، مراکز عمومی کتابخانه‌ای، انجمن‌های موزه، انجمن‌های تربیت بدنی، انجمن‌های سرگرمی‌ها و ...	۸- محو کردن اداره بخش‌هایی از مکان‌های تأسیس شده در مدرسه مانند کتابخانه، نمازخانه، بوفه و ... به دانش‌آموزان.
۹- فراهم آوردن تسهیلات آموزش اجتماعی شامل امکانات مورد نیاز جوانان، آموزش زبان، ورزش، مراکز فرهنگی، تالارهای رفاهی، تالارهای کارگری، کتابخانه‌های سمعی و بصری و ...	۹- تشکیل جلسات دیدار با اولیاء.
۱۰- تدارک و سازماندهی فعالیت‌هایی چون سفرهای کلاسی، فستیوال‌های سالانه فرهنگی و ورزشی.	

هر دو کشور در راستای ایجاد و ارتقای خصوصیات که بایسته‌ی یک شهروند مطلوب می‌باشد، اقداماتی را انجام داده‌اند، لیکن اقدامات نظام آموزشی کشور ژاپن مؤید این است که این کشور با زمینه‌سازی برای شرکت و ایفای نقش فراگیران در فعالیت‌های مختلف اجتماعی که در خارج از مدارس و به صورت فعالیت‌های فوق برنامه می‌کوشد تا به آماده‌سازی فراگیران جهت زندگی در اجتماع و آشنایی با وظایف اجتماعی خویش مبادرت ورزد و با این اقدامات، در واقع زمینه‌ی لازم را برای کسب تجربی در محیط‌ها و موقعیت‌های زنده و واقعی فراهم می‌آورد.

سؤال چهارم پژوهش

در برنامه درسی مقطع ابتدایی نظام آموزشی ایران و ژاپن از کدام‌یک از شیوه‌های ارزشیابی آموزشی در سنجش رفتارهای شهروندی استفاده می‌شود؟
آن چه که از تحلیل و بررسی شیوه‌های به کار گرفته شده در ارزشیابی از رفتارهای فراگیران نظام‌های آموزشی ایران و ژاپن توسط نگارندگان به دست آمده است داده‌هایی است که در جدول ۱-۴ مشاهده می‌شود*:

جدول (۱-۴) شیوه‌های ارزشیابی رفتارهای شهروندان در کشورهای ایران و ژاپن

ژاپن	جمهوری اسلامی ایران
۱- مصاحبه و مشاهده الگوهای رفتاری دانش‌آموزان در موقعیت‌های مختلف.	۱- انجام ارزشیابی تشخیصی (از رفتارهای ورودی فراگیران)
۲- ایجاد فرصت‌های متنوع برای ارزشیابی برونداد‌های یادگیری در محیط مدرسه و خارج از آن.	۲- انجام ارزشیابی توصیفی از دانشی که فراگیران از محتوای کتاب به دست آورده‌اند.
۳- گرفتن گزارش کار از کمیته‌های ایجاد شده برای هر موضوع درسی با متنی به نام «گزارش ارزشیابی استنادار» به منظور شرح نمرات.	۳- برگزاری امتحانات مختلف کلاسی در طول سال و پایان سال تحصیلی و دادن نمرات مستمر و پایانی به دانش‌آموزان.
۴- برگزاری آزمون‌های گروهی.	
۵- پروژه‌های عملی فردی و گروهی.	
۶- برگزاری امتحاناتی جهت ارزشیابی کارایی دروس و ارزشیابی فراگیران و دادن نمرات درسی مقیاس A,B,C	

همان‌طور که می‌دانیم، لازمه‌ی آگاهی یافتن از سطح ارتقای مهارت‌های اجتماعی افراد بایستی بیشتر از طریق مشاهدات رفتار مخاطبان انجام گیرد تا این که از نهادینه شدن رفتارهای آموخته شده به

* گردآوری اطلاعات مندرج در جدول مذکور (مربوط به روش‌های یاددهی - یادگیری در ایران) از طریق مشاهدات و تجربیات نگارندگان به دست آمده است و اطلاعات مربوط به روش‌های یاددهی - یادگیری کشور ژاپن نیز از طریق بررسی اطلاعات نظام آموزشی این کشور گردآوری شده است.

بررسی تطبیقی فرایند تربیت شهروندی در مقطع ابتدایی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران با کشور ژاپن

فرد، یقین حاصل شود؛ لذا ارزشیابی از رفتارهای شهروندی دانش‌آموزان نیز که به‌منظور آگاهی یافتن از میزان تحقق اهداف برنامه درسی تربیت شهروندی می‌باشد بایستی از روش مذکور تبعیت کند تا داده‌هایی موثق و قابل اعتماد به‌دست آید. اما با توجه به مذکورات مندرج در جدول ۱-۴ مشاهده می‌شود که شیوه‌های معمول در فرایند ارزشیابی مهارت‌های اجتماعی در نظام آموزشی کشور ایران بیشتر در جهت به‌دست آوردن اطلاعاتی در رابطه با سطح مهارت‌های شناختی فراگیران حرکت می‌کند تا مهارت‌های عملی؛ بدین معنا که شیوه‌های ارزشیابی مذکور صرفاً می‌تواند آموخته‌های ذهنی و محفوظات مخاطبان را مورد سنجش قرار دهد نه مهارت‌های عملی و حرفه‌ای یاد گرفته شده توسط آنان را؛ در صورتی که کشور ژاپن نظام ارزشیابی از برنامه درسی خود را به مسیری هدایت کرده است که مشاهده‌ی الگوی رفتار واقعی (در موقعیت طبیعی) در آن، میسر شود.

سؤال پنجم پژوهش

آیا در برنامه درسی تربیت شهروندی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران و ژاپن تفاوت‌هایی وجود دارد؟

در پاسخ به این سؤال پژوهش، نگارندگان ابتدا به ذکر منابع درسی موجود در مقطع ابتدایی نظام آموزشی ایران و ژاپن پرداخته و سپس مواد درسی مربوط به تربیت شهروندی در این دو کشور را مورد بحث و بررسی قرار داده است. جدول شماره ۱-۵ مواد درسی این دو کشور را نشان می‌دهد:

جدول (۱-۵) منابع درسی موجود در برنامه درسی ایران و ژاپن	
ژاپن	جمهوری اسلامی ایران
۱- زبان ژاپنی.	۱- علوم قرآنی و تعلیمات دینی.
۲- علوم اجتماعی.	۲- انشای فارسی و املا فارسی.
۳- ریاضیات	۳- زبان فارسی (خواندن و درک مطلب).
۴- مطالعات محیط زیست.	۴- تعلیمات اجتماعی.
۵- موسیقی	۵- علوم هنری.
۶- هنر و کارهای دستی	۶- علوم طبیعی و بهداشت.
۷- خلاقانه‌اری (کتبیر منزل)	۷- ریاضی.
۸- تربیت بدنی	۸- ورزش و تربیت بدنی.
۹- تربیت اخلاقی	
۱۰- فعالیت‌های ویژه*	

با توجه به مذکورات جدول شماره ۱-۵ ملاحظه می‌شود که نظام آموزشی هر دو کشور (ایران و ژاپن) در بین مواد درسی مقطع ابتدایی، دروسی را به آموزش مهارت‌های شهروندی به فراگیران اختصاص داده‌اند ولی این واقعیت قابل ذکر است که نظام آموزشی مقطع ابتدایی کشور ژاپن، علاوه بر این که ساعات تدریس درس علوم اجتماعی، علوم تجربی و تربیت بدنی را (علاوه بر زبان ژاپنی و ریاضی)، بیشتر از سایر دروس مقرر کرده است، با هر تجدیدنظری که هر ده سال یک‌بار در برنامه آموزشی مدارس ابتدایی ژاپن صورت می‌گیرد، با توجه به نیازمندی‌های روبه رشد جامعه ژاپن، برنامه‌های خاصی جهت انجام طراحی و اجرا می‌شود.

این نکته قابل ذکر است که حضور دانش‌آموزان مقطع ابتدایی کشور ژاپن به مدت ۵/۵ روز در هفته در مدرسه، تعطیلات کوتاه تابستانی و اوقاتی که دانش‌آموزان این مقطع در خارج از مدارس صرف

* فعالیت‌های ویژه به فعالیت‌های فوق برنامه مدارس اطلاق می‌شود که شامل شرکت دانش‌آموزان در باشگاه‌ها، مؤسسات، مراکز راهنمایی حرفه‌ای، جشن‌ها و بالاخره شرکت در گردش‌های علمی مدرسه است.

فراگیری دروس و امور فوق برنامه درسی می‌کنند نشان‌دهنده‌ی سخت‌کوشی و نقش پراهمیت آموزش و پرورش در تربیت نسل جدید این کشور است (آقازاده، ۱۳۸۵). شایان توجه است که تنظیم فعالیت‌های فوق برنامه، از اختیارات مدارس است و این فعالیت‌ها عبارتند از: شرکت در شوراهای کلاسی و مدرسه، فعالیت در کلوب‌های هنری و ورزشی، شرکت در مسابقات ورزشی بین مدارس، شرکت در گردش‌های علمی، حضور در کتابخانه مدرسه، شرکت در کلاس آموزش‌های ایمنی و بهداشت، شرکت در کلاس آموزش مسائل ترافیک، شرکت در جلسات توجیهی درباره‌ی مقررات انضباطی مدرسه و آداب صرف غذا و شرکت در جلسات مشاوره و مدیریت تحصیلی (همان: ۱۶۳). از طرفی باید گفت: به این دلیل که برنامه‌های آموزشی مدارس در کشور ژاپن توسط شورایی به نام «شورای امور تحصیلی» تنظیم می‌کنند، این شورا با در نظر گرفتن آیین‌نامه‌ها، اهداف و اصول آموزش و پرورش ملی، نسبت به تنظیم برنامه‌های آموزشی مدرسه خود در قالب احتیاجات محلی و نیازمندی‌های دانش‌آموزان اقدام می‌کنند.

سؤال ششم پژوهش

نقاط ضعف برنامه درسی تربیت شهروندی در مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ایران چیست؟ با توجه به موارد ذکر شده‌ی قبلی که طی پاسخ به اولین تا پنجمین سؤال پژوهش بیان شد، در برنامه درسی مقطع ابتدایی نظام‌های آموزشی کشور جمهوری اسلامی ایران در حوزه‌ی تربیت شهروندی یک‌سری نقاط ضعف آموزشی در مقایسه با نظام آموزشی ژاپن به چشم می‌خورد که محقق در این قسمت به بیان آن‌ها پرداخته است.

نقاط ضعف برنامه درسی تربیت شهروندی مقطع ابتدایی جمهوری اسلامی ایران جدول (۶-۱)

۱- توجه نکردن به اهداف منوی که در راستای ارضای نیازهای محلی فراگیران بوده باشد.	نقاط ضعف اهداف برنامه درسی تربیت شهروندی ایران
۲- توجه نکردن به ضرورت ایجاد مهارت در یادگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در تدوین اهداف	
۳- توجه نکردن به ضرورت ایجاد توانایی انجام پژوهش و تحقیق در فراگیران طی تدوین اهداف.	
۱- نپرداختن به مباحثی در راستای تقویت توانمندی فراگیران درخصوص چگونگی کسب آگاهی در رابطه با فناوری اطلاعات (کامپیوتر و اینترنت) و چگونگی کاربرد آن.	نقاط ضعف محتوای برنامه درسی تربیت شهروندی ایران
۲- توجه نکردن به گنجاندن مباحثی درخصوص ضرورت آگاهی فراگیران از مسائل مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، صنعتی و فرهنگی که در آینده به وقوع خواهد پیوست و تفکر درباره چگونگی پیدایش و روش‌های حل و فصل آن مسائل به شیوه منطقی و عقلانی.	
توجه کمتر از حد مطلوب به ایجاد مهارت‌های کافی در فراگیران که لازمه‌ی ایفای نقش آنان به‌عنوان یک شهروند محلی، ملی و جهانی طی فرایند یادگیری - یادگیری و اقدام به ایجاد این مهارت‌ها در محدوده‌ی مدرسه پیش از فعالیت‌های فوق برنامه در خارج از مدرسه	نقاط ضعف روش‌های ارزشیابی برنامه درسی تربیت شهروندی ایران
عدم سنجش ارتقای مهارت‌های شهروندی طی مشاهده‌ی الگوهای رفتاری بوسیله برگزاری آزمون‌های مقتضی و انعقاد به برگزاری آزمون‌هایی که صرفاً به مهارت‌های شناختی فراگیران می‌پردازد.	

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

با توجه به آنچه گفته شد و اذعان به این واقعیت که ایجاد مهارت‌های شهروندی و ارتقای این مهارت‌ها یکی از ضرورت‌های تربیتی هر نظام آموزشی به‌شمار می‌آید، سرمایه‌گذاری و طراحی برنامه‌های درسی تربیت شهروندی در این راستا از اهمیت غیر قابل انکاری برخوردار است؛ ضمناً گفتنی است: امروزه لزوم داشتن نگاهی وسیع‌تر نسبت به تربیت شهروندی و بسط و گسترش دادن این مبحث به تربیت شهروند جهانی و به تبع آن آماده‌سازی افراد جامعه برای زندگی در جامعه جهانی نیز بیشتر احساس می‌شود؛ از این‌رو محقق در نظر دارد به ارائه پیشنهادهایی جهت ارتقای برنامه درسی تربیت شهروندی در کشورمان بپردازد.

- اولین پیشنهادی که می‌توان با توجه به مشکلات موجود در امر تربیت شهروندی به دست‌اندرکاران نظام تعلیم و تربیت داد، آماده کردن زمینه و زیرساخت‌های فرهنگی نظام مدیریتی آموزش و پرورش ایران در راستای حرکت به سوی تمرکززدایی می‌باشد، چراکه وجود نظام مدیریتی متمرکز در آموزش و پرورش و به تبع آن، تدوین برنامه‌های درسی به شیوه متمرکز، باعث انعطاف نداشتن این برنامه‌ها و وجود نداشتن فرصت و موقعیت لازم جهت اعمال آموزش‌های لازم و مقتضی با توجه به اقتضای زمانی و مکانی فراگیران توسط معلمان و مؤلفان شده است، بنابراین لازم است جهت انطباق محتواهای آموزشی با نیازهای فراگیران (بویژه نیازهای محلی آنان)، زمینه لازم برای تمرکززدایی در نظام آموزشی کشورمان فراهم شود.

- پیشنهاد دوم در راستای ارتقای برنامه‌های درسی تربیت شهروندی این است که نظام آموزشی ایران در صورت مهیا بودن شرایط و موقعیت مالی، مادی، زمانی، فرهنگی و اجتماعی و منابع انسانی مناسب، یک کمیته‌ی تخصصی جهت انجام اقدامات لازم برای تحقق اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران تشکیل شود و در راستای نهادینه کردن ویژگی‌های یک شهروند ایده‌آل و مطلوب که شاخصه‌های آن در سند مذکور بیان شده است انجام وظیفه کند که در این صورت امکان همگام شدن با تحولات سریع اقتصادی، اجتماعی و فنی در هزاره سوم نیز که هم اکنون با سرعت زیادی در حال روی دادن است فراهم می‌شود.

- از آنجایی که تعلیم و تربیت بایستی در راستای آموزش برای بهتر کردن زندگی مخاطبان تعلیم و تربیت عمل کند، بهتر است که فرایند یاددهی - یادگیری و همچنین محتواهای آموزشی معمول و قابل اجرا در مدارس به جای تأکید بر محفوظات بر آموزش‌های علمی، عینی، ملموس و تجربی تأکید ورزند؛ به عبارتی لازم است که محتوا محور جای خود را به رویکرد محور بدهد؛ هم‌چنین بهتر است آموزش شیوه‌های یادگیری را در اولویت کار خود قرار دهند که یکی از ارکان تعلیم و تربیت قرن ۲۱ (یادگیری چگونه یاد گرفتن) است و در راستای تحقق آن، پیشنهاد می‌شود که علاوه بر منطبق کردن محتواهای کتب درسی، به خصوص تعلیمات اجتماعی با نیازهای محلی، ملی و بین‌المللی فراگیران، در جهت کاربردی‌تر کردن محتوای آموخته شده (به صورت نظری) اقدام کنند، چراکه مقوله‌های تربیت شهروندی و آموزش مهارت‌های مربوط به آن، یک امر صرفاً ذهنی و شناختی نیست، بنابراین لازم است شیوه‌های ارزشیابی آموخته‌های مربوط به مهارت‌های اجتماعی نیز تغییر کند و در صورت امکان، فراگیران در موقعیت‌های فراهم شده قرار گیرند تا این که، سطح ارتقای برخی مهارت‌های اجتماعی قابل سنجش در رفتار آن‌ها مشاهده شود. ضمناً پیشنهاد دیگری که می‌توان در رابطه با تغییر فرایند یاددهی - یادگیری برنامه‌های درسی تربیت شهروندی در ایران ارائه کرد، این است که صرفاً به یادگیری محتوای کتاب مدون و رسمی تأکید نشود، بلکه در طول آموزش‌های پیش از خدمت و ضمن خدمت معلمان (تمامی مقاطع)، به نظارت و راهنمایی دانش‌آموزان جهت استفاده از منابع اطلاعاتی متنوع و رسانه‌های آموزشی مختلف توسط معلمان، تأکید و توصیه شود و در ضمن با تدوین کتب درسی منطبق با مقتضیات ذهنی،

مکانی، زمانی و... فراگیران هر منطقه و محله توسط معلمان و تدریس آن کتب با صلاح دید معلمان مربوطه موافقت شود.

منابع و مأخذ

- آقازاده، ا. (۱۳۸۵). اصول و قواعد حاکم بر فرایند تربیت شهروندی و بررسی سیر تحولات و ویژگی‌های این گونه آموزش‌ها در کشور ژاپن، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی (ویژه‌نامه نوآوری در تربیت شهروندی)، سال پنجم، شماره ۱۷.
- آقازاده، ا. (۱۳۸۵). آموزش و پرورش تطبیقی، تهران: انتشارات سمت.
- آشتیانی، م. (۱۳۸۲). وضعیت شهروندی و موانع تحقق آن در ایران، رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبایی.
- آشتیانی، م و دیگران. (۱۳۸۵). لحاظ کردن ارزش‌های شهروندی در برنامه درسی برای تدریس در دوره دبستان، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، سال پنجم، شماره ۱۷.
- احمدی، ف. (۱۳۸۳). شهروندی و مشارکت مدنی: بررسی تأثیر آگاهی از حقوق و تعهدات شهروندی در شهر، بر فرآیند تحقق حقوق شهروندی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء.
- بلورچی، آ. (۱۳۸۴). بررسی میزان آگاهی مریبان از آموزش‌های شهروندی در مراکز ۱۹ گانه شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- جباری، ک. (۱۳۸۲). بررسی میزان موفقیت برنامه‌های تنظیم شده دوره متوسطه در تحقق اهداف اجتماعی از دیدگاه دبیران و دانش‌آموزان پسر سال سوم متوسطه در شهرستان میاندوآب در چارچوب نظریه اجتماعی شهروند و دموکراتیک، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- جی گالن سیلور و دیگری. (۱۳۸۲). برنامه‌ریزی درسی برای تدریس و یادگیری بهتر. ترجمه: خوی‌نژاد، غ، انتشارات آستان قدس رضوی.
- حکیم‌زاده، ر. (۱۳۸۶). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره راهنمایی با توجه به مسائل و مباحث روز جهانی در حوزه برنامه درسی. فصل‌نامه مطالعات برنامه درسی، سال دوم، شماره ۵، انجمن برنامه‌ریزی درسی ایران.
- ذکایی، م. (۱۳۸۲). آموزش شهروندی، مجله تربیت، شماره ۳.
- سبحانی‌نژاد، م. (۱۳۷۹). مسؤولیت‌پذیری اجتماعی و برنامه درسی کنونی دوره ابتدایی ایران و طرحی برای آینده، رساله دکتری دانشگاه تربیت مدرس.
- عسگریان، م. (۱۳۸۵). جایگاه فرهنگ‌های قومی در تربیت شهروند، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱۷، سال پنجم.
- فتحی واجارگاه، ک و دیگری. (۱۳۸۲). مباحث تخصصی برنامه‌ریزی درسی، تهران، انتشارات آبیژ.

بررسی تطبیقی فرایند تربیت شهروندی در مقطع ابتدایی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران با کشور ژاپن

- فتحی واجارگاه، ک. (۱۳۸۱). برنامه درسی تربیت شهروندی: اولویتهای پنهان برای نظام آموزش و پرورش ایران، مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، دوره ۱۶ شماره ۲.
- فتحی واجارگاه، ک. (۱۳۸۴). طرح سند ملی انسان مطلوب در افق بیست ساله، انتشارات دفتر سند ملی آموزش و پرورش.
- فتحی واجارگاه، ک. (۱۳۸۴). جهانی شدن و تربیت شهروندی، مجموعه مقالات اولین همایش ملی جهانی شدن و تعلیم و تربیت، تهران: وزارت امور خارجه.
- قائدی، ی. (۱۳۸۵). تربیت شهروند آینده. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱۷، سال پنجم.
- قلناش، ع و دیگران. (۱۳۸۷). نقد و بررسی عناصر برنامه درسی در رویکردهای پیشرفت‌گرا و محافظه کار تربیت شهروندی، فصلنامه دانش و پژوهش در علوم تربیتی، شماره ۱۸، ص ۲۷.
- کدیور، پ. (۱۳۸۴). ضرورت آموزش شهروندی در جامعه جهانی، مجموعه مقالات اولین همایش ملی جهانی شدن و تعلیم و تربیت، تهران: وزارت امور خارجه.
- گوازی، آ. (۱۳۸۶). تحلیل شیوه انتخاب و سازماندهی محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی و آموزش شهروندی در مقطع آموزش ابتدایی با سوئد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- لطف‌آبادی، ح. (۱۳۸۵). آموزش شهروندی ملی و جهانی همراه با تحکیم هویت و نظام ارزشی دانش‌آموزان، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱۷، سال پنجم.
- مجلل چوبقلو، م. (۱۳۸۷). طراحی الگوی برنامه درسی تربیت شهروند مطلوب در ابعاد محلی، ملی و جهانی و مقایسه‌ی آن با برنامه درسی رسمی اجرا شده‌ی دوره ابتدایی ایران، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
- نجاتی حسینی، م. (۱۳۸۳). واقعیت اجتماعی شهروندی در ایران، رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

منابع لاتین

- Alan. R, Cliff.Z, Kral T.Kurtz,(2003) ,Citizenship Achallenge for all genetation , National Conference of state legislatures.
- Daneil. S and john P.Myhers (2003), Introduction citizenship education : Theory , research and practice , Encountens on education , Volume 4.
- Exmonn. C (1997) ,Creting citizens political education and liberal democracy , Clarendon press. Oxford.
- Gary H,Carolyn B, and jodith T, (2006). Assessing school citizenship education climate: Implications for social studies , the center for information and research on civic learning and engagement.
- Jean. H, Sara. T, (2004).Citizenship:young peoples perspectives , RDS.
- Julie. N, David k, (2005).Active citizenship:Definitions , Goalsand Practices , International review of curriculum and assessment framework.
- Lynn , D, Clive H, and Hiromi Y, (2004) ,Global Citizenship the need of teacher and learners , Center for international education an research.

- Mary. R, Marcus. G, (2003), Science education for citizenship teaching socio_scientific issues , open university press Maidenhead. Philadelphia.
- Meira. L, (1991) , The demands of liberal education, Oxford university press.
- M.G.Chitkara, (2003), Education and human values , New Dehli A.P.H. publishing corporation.
- Nick . C. Cathie Holden, (2002). education for citizenship: idea as into action A practical guide for teachers of pupils aged 7_14 , published by Routledge Falmer.
- Torney – Purt, J, (1991), Civic Education , International encyclopedia of curriculum , pergamon press.
- Torney_ Purt , J, (1999), Civic education across countries : 24 case studies from the IEA civic education project Amsterdam.
- Victorian curriculum and assessment authority (2004) , Essential learning prep to year 10 civics and citizenship curriculum area.
- Zhu. Q, (2005) , Good global citizen ship – what does it mean? , National university of Singapore.